

ZÁPADOČESKÁ UNIVERZITA V PLZNI
FAKULTA FILOZOFICKÁ

Katedra politologie a mezinárodních vztahů

podklady pro referát z předmětu

POLITOLOGIE 1

**LEGITIMITA V NEDEMOKRATICKÝCH
REŽIMECH**

Jméno a příjmení:	Jan Ambrož
E-mail:	ambroz@students.zcu.cz
Evidenční číslo:	F09B0308P
Ročník:	1.
Obor studia:	Politologie
Forma studia:	prezenční
Školní rok:	2009/2010

Obsah

1. Úvod	- 2 -
2. Pojem legitimita	- 2 -
3. Typy legitimacy	- 3 -
3.1. Legitimity dle Webera.....	- 3 -
3.1.1. Charismatická legitimita	- 3 -
3.1.2. Tradicionalistická legitimita.....	- 4 -
3.1.3. Legalistická legitimita	- 4 -
3.2. Legitimity nedemokratických režimů	- 4 -
3.2.1. Národní legitimita	- 4 -
3.2.2. Společenská smlouva jako nástroj legitimacy	- 5 -
3.2.3. Strukturální legitimita	- 5 -
3.2.4. Geopolitická legitimita	- 5 -
3.2.5. Idealistická legitimita	- 5 -
3.2.6. Technokratická legitimita.....	- 5 -
3.2.7. Negativistická legitimita	- 6 -
3.2.8. Sociálně ideová legitimita	- 6 -
3.2.9. Efektivní legitimita.....	- 6 -
3.2.10. Teleologická legitimita.....	- 6 -
3.2.11. Ideologická legitimita.....	- 6 -
3.2.12. Ritualistická legitimita	- 7 -
4. Problém s udržováním legitimacy v nedemokratických režimech.....	- 7 -
5. Závěr.....	- 8 -
6. Literatura	- 8 -

1. Úvod

V tomto referátu se budu zabývat tématem legitimita v nedemokratických režimech. Řekneme si, co to legitimita je, co je její podstatou, proč je důležitá, s jakými typy legitimacy se můžeme setkat a co u nich slouží jako onen ospravedňující prvek. Především se zde zaměříme na základní tři typy legitimacy u Webera a dále na některé další, které jsou typické pro řadu nedemokratických režimů a poukážeme na jejich působení v demokratických režimech. V závěru si nastíníme důsledky ztráty legitimacy a jejich řešení v nedemokratických režimech.

V seznamu použité literatury naleznete jednak základní literaturu k tématu, zejména texty německého sociologa Maxe Webera zabývajícího se otázkou panství a legitimacy, jednak titul od S. P. Huntingtona, který doplňuje závěr, a jednak právnickou literaturu či literaturu úzce spjatou s právem, kde bych chtěl zejména vyzdvihnout práci Teorie a praxe totalitních a autoritativních režimů autorů Stanislava Balíka a Michala Kubáta.

2. Pojem legitimita

Legitimitu v kontextu legitimace státní moc je možno chápat jako „*procesy a jevy, jejichž prostřednictvím státní moc získává určitou kvalitu hodnoty, odůvodněnosti, morálního původu, sociálně-psychologické přijatelnosti*“ (Klíma, 2006: 33).

Pojem legitimita je nutné chápat v souvislosti s pojmem panství. Weber panství definuje jako „*pravděpodobnost, že určité specifické pokyny (či veškeré pokyny) budou uposlechnuty danou skupinou lidí*“¹ (Weber, 1978: 212). Panství může být ospravedlněno různými zdroji. Pro Webera je nejdůležitější legitimní forma panství, čili autorita.

Legitimita se dnes často chápe pouze ve spojení s otázkou voleb, jakožto jedním ze způsobů přímé demokracie. Patrně je to dáno tím, že žijeme v demokratické společnosti. Avšak legitimní mohou být i nedemokratické formy vlády. Jak řekl Weber, každá moc, tedy demokratická i nedemokratická, má snahu se ospravedlnovat. Pokud chce někdo, dle Webera, udržovat panství, tak musí činit vše, aby své panství, co nejvíce ospravedlnil (Weber, 1997: 62-63). Proč je tedy legitimita žádoucí a proč by jednotlivá panství o ni měla co nejvíce usilovat? Na otázku proč je legitimita žádoucí se můžeme dívat z pohledu panství (vládnoucích) a z pohledu společnosti (ovládaných).

Z hlediska panství je legitimita velmi užitečná. „*Prospívá trvalosti řádu, politické integraci a stabilizaci Umožňuje účinné vykonávání moci bez nutnosti donucování. Způsobuje*

---

¹ „Domination was defined above as the probability that certain specific commands (or all commands) will be obeyed by a given group of persons“ (Weber, 1978: 212).

snížení materiálních nákladů spojených s vykonáváním moci, protože není třeba udržovat nadměrný donucovací aparát. Rozšiřuje dosah reálné moci a umožňuje mocensky působit v nových oblastech společenského života. Zvyšuje pravděpodobnost realizace mocenských cílů, posiluje moc a zvyšuje její efektivnost“ (Balík, Kubát, 2004: 69).

Z pohledu společnosti v demokracii jsou výhody legitimacy panství opřeny o samotné demokratické procedury, zejména účast v politickém procesu. V nedemokratickém politickém systému může být legitimační snaha vládnoucích výhodná pro obyvatele například tím, že vládnoucí autorita, má svázané ruce legitimačními požadavky (legálnost, tradice), které sama hlásá (Ibidem).

3. Typy legitimacy

Rozlišujeme velký počet často velmi odlišných legitimit. Jejich základní rozlišení probíhá podle toho, jaký je princip ospravedlnění daného panství. Jak již bylo řečeno legitimitou nedisponují jen demokratické systémy, ale i nedemokratické. Způsob legitimacy nedemokratických systémů nemusí být typický nejen pro ně, ale často se stává, že se objeví i u demokratických systémů. Weber rozlišuje 3 tzv. „čisté“ typy legitimacy podle toho zda se vládnoucí autorita opírá o racionální, tradicionalistický či charismatický základ. Ve skutečných dějinách se objevovaly spíše kombinace těchto „čistých“ typů (Weber, 1997: 63). Nyní si některé typy stručně popíšeme (řazení není provedeno podle důležitosti):

3.1. Legitimity dle Webera

3.1.1. Charismatická legitimita

Tento druh legitimacy vychází z potřeby mít charismatického vůdce. Autorita (vůdce) může mít zdroj v uchvácenosti něčím mimořádným (Weber, 1997: 63). Systémy, které nemají svého charismatického vůdce (kabinetní diktátor, necharismatická junta) by ho chtěly mít a často o něj velmi usilují. Zde je třeba vnímat rozdíl mezi fašistickou ideologií, kde je vůdce spatřován jako jedinec s neobyčejnými schopnostmi daleko převyšujícími ostatní jedince, a nefašistickou ideologií, kde se vůdce definuje v kategoriích morálky, např. „otec národa“. V praxi se obě situace mohou spojit a vznikne jakýsi diktátor, který musí splnit nějaký dějinný úkol (např. caudillo ve frankistickém Španělsku)

V praxi se tento vůdce postupem času institucionalizuje, stává se samostatnou institucí stojící nad všemi ostatními státními či politickými institucemi (Balík, Kubát, 2004: 70).

3.1.2. Tradicionalistická legitimita

Autorita vládce, může vyplývat zejména z toho, co je vžité a co vždycky bylo (Weber, 1997: 63). Tradicionalistická legitimita „*spočívá na ustavené víře v posvátnost dávných tradic a legitimitě těch, kdo dle nich uplatňují autoritu*“ (Weber, 1978: 215)². Zejména konzervativní autoritarismy nacházejí svou legitimitu v tradičních hodnotách a sbližují se s jejich představiteli (církve, aristokracie či historická osobnost), na jejichž základě se dále legitimují budoucí vládci. S tímto mají největší potíže vládci, kteří se k moci dostali svržením předchozího systému. Nemohou tak tvrdit, že jejich panství je zde odjakživa a je pro ně problematické navázat na jakoukoli tradici. Nejvyšší hodnoty zde představují především „*stálé, historií a minulými generacemi potvrzené zkušenosti*“ (Balík, Kubát, 2004: 70-71).

3.1.3. Legalistická legitimita

Weber kladl největší důraz na panství legalizované „*vírou v legalitu ustavených pravidel a v právo těch, kdo byly za těchto pravidel k autoritě pozdviženi, vydávat příkazy*“ (Weber, 1978: 215)³.

Legalistická legitimita je spjatá se zákonností (legalitou) a ústavností. Stát je povinen dodržovat platné právní normy nebo jiná státem či společností uznávaná normativní pravidla (např. náboženská) (Balík, Kubát, 2004: 72). Tato pravidla bývají upravována v ústavách a dalších právních předpisech.

Tento typ, navzdory své typické funkci v demokratických systémech, se může objevit i v ryze autoritativních režimech. Zde pak vyvstává otázka, do jaké míry jsou tato uzákoněná pravidla formální. V totalitarismech „*se setkáváme s jakousi legalistickou obsesí. Vše musí být zákonné (viz lpění na tzv. socialistické zákonnosti), avšak jaká je ona zákonnost a do jaké míry je faktická a do jaké míry fiktivní?*“ (Balík, Kubát, 2004: 77). Zejména v komunistických režimech se setkáme s floskulí, že „*právo je vůle vládnoucí třídy povýšená na zákon*“ (Rozenal, 1974: 414). Jelikož zde chybí svobodná politická soutěž, je toto právo spíše vůlí zákonodárce, který se ho takto snaží ospravedlnit.

3.2. Legitimity nedemokratických režimů

3.2.1. Národní legitimita

Velmi častý typ legitimacy, jehož nejvyšší hodnotou je dobro národa. Národ zde působí jako legitimační nástroj. S touto legitimitou se můžeme setkat u celé řady autoritarismů, pro

---

² „*resting on an established belief in the sanctity of immemorial traditions and the legitimacy of those exercising authority under them*“ (Weber, 1978: 215).

³ „*resting on a belief in the legality of enacted rules and the right of those elevated to authority under such rules to issue commands (legal authority)*“ (Weber, 1978: 215).

něž je jistá forma nacionalismu typická. „*Dovolávání se národa, jeho vůle a dějinné úlohy jsou typické projevy tohoto nacionalismu, který na rozdíl od fašismu a nacionálního socialismu není rasistický ani útočný*“ (Balík, Kubát: 71).

3.2.2. Společenská smlouva jako nástroj legitimacy

Tato legitimacy je spíše typická pro demokracii, avšak můžeme se s ní setkat i v řadě autoritářství ve formě korporativismu. Korporativismus je založen na spolupráci všech společenských tříd v určitých monopolních organizacích ve státě, které zastupují zájmy svých členů a současně se podílejí i na uskutečňování státní politiky. V tomto případě je nástrojem legitimacy značně specifický typ smlouvy, který má směřovat k silnému státu (Ibidem: 71).

3.2.3. Strukturální legitimacy

Strukturální legitimacy souvisí s předchozím typem a jejím projevem je rovněž korporativismus. Korporace zde zajistí, aby všechny společenské vrstvy byly zastoupeny v mocenských strukturách korporace a do jisté míry se omezeně podílely na rozhodovacím procesu tak, aby z něj nikdo nebyl vyloučen (Ibidem: 71-72). Jelikož se stále jedná o autoritativní režim, budou se jedinci v tomto rozhodování podílet pouze v rámci omezených možností.

3.2.4. Geopolitická legitimacy

Jako nástroj ospravedlnění, zde slouží reálné nebo domnělé vnitřní či vnější ohrožení státu. S touto legitimitou se nejčastěji setkáme u vojenský autorit, které jsou nejčastěji kompetentní v řešení tohoto ohrožení (Ibidem: 72). Zde je nutno poznamenat, že takové ohrožení může být často účelově vykonstruované.

Jako příklad zde mohu uvést Pinochetovu doktrínu národní bezpečnosti, „*podle které byl stát ohrožen vnitřním a vnějším nepřítelem a nacházel se ve stavu otevřené války s marxismem*“ (Ibidem: 72).

3.2.5. Idealistická legitimacy

Prostředkem legitimacy je zde skutečnost či předpoklad, že se vládci řídí vznešenými a šlechtnými ideály. Má být garancí budoucích úspěchů a projevuje se zdůrazňováním morálky a spravedlnosti. Tento typ legitimacy bývá typický u autoritářství, které se nemohou ospravedlnit na základě tradiční nebo legalistické legitimacy (Ibidem: 73).

3.2.6. Technokratická legitimacy

Tato legitimacy je založena na přesvědčení, že vláda skládající se z politiků a nikoli odborníků, není kompetentní k vedení země, jelikož nemá potřebné znalosti. Zdůrazňují se

zde intelektuální a odborné kvality vládců, kteří díky své odbornosti jsou jako jediní schopni zemi vést řádně.

Příkladem může být režim Antónia Salazara, jehož ideálem byla tzv. „katedrokracie“, která měla do čela státu umístit univerzitní profesory, kteří jako jediní měli potřebné znalosti. Nutno poznamenat, že sám Salazar byl profesorem ekonomie (Ibidem: 73).

3.2.7. Negativistická legitimita

Princip negativistické legitimacy je prostý a projevuje se ve dvou rovinách. Nejprve jako kontrast mezi „špatnou“ minulostí a „dobrou“ přítomností a za druhé jako kontrast mezi prozatím „špatnou“ přítomností a „dobrou“ budoucností. Autoritativní vládce kritizuje špatnost předchozího režimu, na jehož základě prozatím funguje jeho režim, který ale bude v brzké době nahrazen novým režimem prospěšným lidu (Ibidem: 73).

3.2.8. Sociálně ideová legitimita

Sociálně ideová legitimita má základ v uspokojování sociálních potřeb obyvatel. To se děje v rámci tzv. distribučního autoritarismu. Typickým projevem je zde populismus jako politická doktrína (obrácení se na masy a uspokojování jejich potřeb). Příkladem nám může posloužit autoritativní vláda argentinského prezidenta Juana Peróna (Ibidem: 74).

3.2.9. Efektivní legitimita

Tato legitimita je opakem předchozí a je založena na tzv. akumulacním nebo také úsporném autoritarismu. Nástrojem ospravedlnění této legitimacy je především ekonomická akceschopnost a úspěšnost státu na základě úsporných opatření (Ibidem: 74).

3.2.10. Teleologická legitimita

Podstatou teleologické legitimacy není vlastní proces či princip ospravedlnění, nýbrž vytyčený cíl, kterého je možné dosáhnout jakýmkoliv prostředky. Klíčový tedy není prostředek, ale jediný možný cíl.

V nacistickém Německu se toto projevovalo tak, že bylo nutné vyhubit podřadné rasy a zajistit životní prostor, aby se dosáhlo nadvlády vlastní rasy (Ibidem: 76).

3.2.11. Ideologická legitimita

Je charakteristická pro totalitarismus. Jedním z hlavních definičních znaků totalitarismu je existence všeobjímající ideologie. Útok na nositele ideologie je chápán jako útok na samotnou ideologii a naopak. Jelikož je ideologie v totalitarismu všudypřítomná, jsou prohřešky proti ní chápány jako projev nejnebezpečnějšího útoku a také tedy nejpřísněji postihovány (Ibidem: 76).

3.2.12. Ritualistická legitimita

Ritualistická legitimita je rovněž velmi důležitá zejména pro totalitarismus. Vychází ze skutečnosti, že v totalitarismus fungovala určitá rozporuplnost mezi ideologií a praxí, která byla značně od ideologie odlišná. Tento protiklad bylo nutné eliminovat, což se dělo na základě rituálu. Rituály byly součástí života každého jedince, např. povinná účast v nesoutěživých volbách, manifestacích, různých brigádách atd. Nedodržení takového rituálu se trestalo a bylo zastíráno navenek. (Ibidem: 77).

4. Problém s udržováním legitimacy v nedemokratických režimech

Udržení legitimacy je největším problémem všech nedemokratických režimů. Legitimita v nich postupně vždy ztrácí na síle, protože chybějí mechanismy jejího obnovování (například pravidelné svobodné volby) či dosáhla cíle, kterým ospravedlňovala své panství. Nedemokratičtí vládcí řeší problém obnovování legitimacy snahou najít legitimitu novou. Huntington tvrdí, že pokud vyčerpají veškeré možnosti, stojí podle před několika alternativami:

1. Vůdci jednoduše odmítají myšlenku jejich stoupající slabosti s nadějí, že to nějak dopadne a udrží se u moci.
2. Režim zesílí represe v naději, že se jim podaří potlačit sílící opozici a vynutit poslušnost.
3. Vyvolají mezinárodní ozbrojený konflikt, který jim dodá novou dávku legitimacy (nacionalismus, vnější ohrožení apod.).
4. Pokusí se zavést některé zdánlivě demokratické prvky mající za úkol legitimizovat režim.
5. Postaví se do čela demokratizace v naději, že se udrží u moci v nových podmínkách, což se děje velmi často. Ovšem téměř vždy to vyžaduje změny ve vedení režimu (Huntington, 1991: 55-57).

Nutno poznamenat, že v dějinách jsou tyto pokusy téměř vždy neúspěšné a dříve nebo později vyústí v pád režimu (Balík, Kubát, 2004: 80).

5. Závěr

Závěrem mého vymezení a rozdělení pojmu legitimita bych si dovolil souhlasit s Maxem Weberem a jeho myšlenkou, že žádné panství není svou formou legitimováno vysloveně „čistě“, nýbrž jsou jakýmsi kombinacemi oněch třech základních typů (Weber, 1997: 63).

Legitimita jako taková může sloužit řadě režimů jako nástroj udržení moci, avšak záleží na každém z nich, v co se tento režim vyvine a zda legitimita poslouží k ospravedlnění špatného. Je nutné podotknout, že i dobré potřebuje sebe ospravedlnit, jelikož by si své panství samo neudrželo.

6. Literatura

Balík, Stanislav – Kubát, Michal: 2004. *Teorie a praxe totalitních a autoritativních režimů*. Dokořán: Praha

Huntington, Samuel P.: 1991. *The third wave: democratization in the late twentieth century*. University of Oklahoma Press: Norman.

Klíma, Karel: 2006. Stát. In: Klíma, Karel a kol.: *Státověda*. Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk: Plzeň, 23-35.

Rozental, M. M. a kol.: 1974. *Filozofický slovník*. Pravda: Bratislava.

Weber, Max: 1978. *Economy and Society*. University of Kalifornia Press: Berkeley.

Weber, Max: 1997. *Autorita, etika a společnost*. Mladá fronta: Praha.